

- Lola Badia / Joan Santanach / Albert Soler: *Ramon Llull as a Vernacular Writer. Communicating a New Kind of Knowledge*. Woodbridge: Tamesis, 2016 (Colección Tàmesis Serie A. Monografías; 354). xiv + 372 pàgs. ISBN 978-1-85566-301-5.

Al núm. 26 (2013) de la *ZfK* es van ressenyar dos volums fonamentals sobre Ramon Llull, dedicats un a la seva obra llatina (a cura d'Alexander Fidora) i l'altre al funcionament de l'art lul·liana (Anthony Bonner). Cap dels dos, en canvi, no havia pres en consideració l'obra catalana i la dimensió literària del mallorquí. En aquest sentit, el volum que ressenyem aquí és un complement perfecte per als dos altres ja existents. Omplir la llacuna d'un estudi global del Llull vernacle és el que es proposa el volum de Lola Badia, Albert Soler i Joan Santanach i, ja es pot dir d'entrada, els tres

volums en conjunt formaran a partir d'ara, la tríada de llibres de referència que haurà pres el relleu als dos volums fonamentals amb el títol *Raimund Lull* que E.-W. Platzeck havia dedicat a l'autor als anys 1960.

Quatre capítols centrals formen el gruix de *Ramon Lull as a Vernacular Writer*, i van acompanyats d'una introducció, un 'epíleg' i dos annexos que tenen força pes propi i obren, tots ells, camps temàtics nous. La introducció, partint de la presentació de la vida i del projecte intel·lectual de Lull, ubica el personatge en el context del 'vernacularism and the emancipation of the laity', és a dir, en aquells corrents que la història de la ciència anomena *Fachprosa* (textos factuais associats a les disciplines científiques) i que la història cultural, seguint Ruedi Imbach, anomena *Laienkultur*. A continuació, el capítol 1 ja posa un primer accent potser inesperat: prenent la *Rhetorica nova* lul·liana i els seus conceptes de bellesa i ordre com a punt de partida, està dedicat senceraament als nuclis de pensament teòric de Lull que tenen rellevància lingüística o literària. Aquestes idees del mallorquí no formen un sistema sense fissures, però sí un conjunt altament suggerent: hi entren aspectes com el sisè seny de l'home (el seny de la comunicació que Lull anomena *affatus*), l'al·legoria com a principi d'expressió, la mnemònica, l'autoexegesi lul·liana (bo i que no literària a la manera de Dante), la prèdica i el seu mètode, els neologismes lul·lians (les anomenades 'paraules estranyes') i la seva obscuritat didàctica. No en cada àmbit Lull formula teories explícites, però sempre els principis de pensament de cada nucli es revelen altament interconnectables amb les teories de l'època. El capítol 2, dedicat als gèneres literaris i a l'estilística lul·lians, posa l'èmfasi en la presentació dels textos individuals més importants: van des de l'*obra magna* del mallorquí, el *Libre de contemplació*, i les novel·les *Blaquerna* i *Fèlix*, passant per les obres en vers i els diàlegs literaris, fins a les formes breus. Aquestes presentacions pressuposen en el lector algun coneixement previ de cada obra i n'enfoquen aspectes més específics, com ara, cap al final del capítol, les idees que Lull tenia sobre l'amor i les dones. El cap. 3, a continuació, passa a contemplar la dimensió material de la gènesi i transmissió dels textos lul·lians. El que podria semblar un aspecte purament extern i tècnic de l'escriptura lul·liana es revela, al llarg del capítol, com una perspectiva imprescindible per completar la visió que tenim de Lull com a escriptor vernacle. Per una banda, són ventilades les qüestions del plurilingüisme en la transmissió escrita de l'obra lul·liana i la complexa relació del català amb la llengua occitana en cada còdex; per altra banda es llancen, en aquest capítol, els conceptes de 'scripta' i 'scriptorium' aplicats a Lull: el primer s'ha d'entendre com un nom femení del singular, i *una scripta* designa, en aquest

sentit, un tipus d'escriptura, que es distingeix per un feix de característiques estilístiques i materials. De la *scripta* hem de distingir el terme *scriptorium*: si en altres autors medievals com Arnau de Vilanova, el mot designa un taller d'escriptura concret, en Llull, per la seva falta de constància topogràfica i per la falta d'informació sobre com van ser confegits els seus originals, només pot tenir una accepció més abstracta. Entre els altres aspectes abordats en aquest capítol trobem, per exemple, les qüestions de format dels manuscrits o les remarcables estratègies de difusió perseguides per l'autor, i manifestes en el seu testament. Malgrat l'esforç que Llull esmerça per aquest fi (i excepció feta per al *Llibre de cavalleria*), el gruix d'escrits lul·lians mai no va aconseguir d'entrar en els circuits de transmissió més usuals per a la literatura en llengua vernacla, sinó que va formar fileres de transmissió pròpies. Clouen el capítol dos resums extremament útils: un està dedicat als fons de manuscrits lul·lians a les biblioteques d'avui i l'altre a la història d'edició i impremta de l'obra lul·liana en català i llatí (i només de manera molt puntual, en altres llengües). Si bé que el capítol, doncs, té un començament d'alta especialització codicològica, en el seu conjunt resulta informatiu i llegidor, presentant aspectes interessants i no fàcilment disponibles en les obres de referència del lul·lisme.

El quart i últim dels capítols centrals del llibre presenta un altre abordatge igualment profitós de l'obra lul·liana: situar-la en el context dels autors contemporanis dels regnes de Mallorca i d'Aragó, siguin d'expressió vernacla o llatina, com ara Ramon de Penyafort o Ramon Martí. Ara, hi ha una idea conceptual que fa que aquesta panoràmica dels coetanis sigui especialment aclaridora, i és la d'incloure tant els aspectes 'concordants' amb Llull (com se'n troben en Arnau de Vilanova i Matfre Ermengau, en part) com els 'discordants' (com n'hi ha en el trobador Cerverí de Girona o el rei Jaume I). Més encara que els paral·lelismes, són aquestes discordances que ajuden a entendre la posició del mallorquí en l'univers discursiu del seu temps. Certament, es tracta d'un dels passatges més reeixits de tot el volum. L'anomenat 'epíleg' del llibre, que en podria formar un altre capítol més, repassa les formes d'autorepresentació lul·liana. Entre elles, hi trobem els personatges de 'Ramon lo Foll' en el *Blaquerna*, el 'Raimundus' de la *Vita coaetanea*, o el 'Ramon' dels diàlegs literaris. L'instrumentari utilitzat per fer front a aquesta varietat de representacions, malauradament no va gaire més enllà del terme 'anonymous autobiographism'. S'hi troben a faltar els conceptes tan intensament reflectits en la crítica actual al voltant de l'autoestilització (*self-fashioning*), i que tant prometen pel que fa a la seva aplicació en el cas lul·lià. Igualment es fa sentir que els autors no hagin vol-

gut anar més enllà del concepte de 'font', sigui explícita o conjectural (p. 289ss.), quan l'instrumentari de la intertextualitat i intratextualitat (referencialitat dins l'obra d'un mateix autor; aquí descrita com a 'recurrència de motius') prometen resultats més rics. El repàs de les figures de Llull que es van construir en les diverses branques de la seva recepció (p.ex. la idea d'un Llull alquimista, amb una multitud de textos falsament atribuïts) clou aquest epíleg tan nodrit. Finalment, els dos apèndixs del llibre ofereixen, per una banda, una llista de manuscrits, d'alta especialització codicològica, i per altra banda, un repàs de la recepció lul·lista en la literatura catalana: heus un altre aspecte fonamental del Llull vernacle, ja que la política cultural actual el promou com a fundador de la literatura catalana. El repàs que se'n fa aquí, en canvi, arriba a l'afirmació contundent que no només una tal idea era aliena al pensament de Llull, sinó que el pes molt relatiu de la seva recepció també fa difícil d'atribuir-li una influència com la que Dante o Shakespeare van tenir sobre les seves respectives literatures nacionals.

Un volum tan ample com aquest sobre Llull i el vernacularisme hauria pogut donar alguna referència sobre la recepció lul·lista ibèrica a Castella i Portugal – no pas perquè la recepció ibèrica sigui preferencial a les altres europees, sinó per algunes especificitats seves, com són el fet que la ibèrica sigui la única branca de la recepció que entén Llull en primer lloc com a polemista interreligiós i que es troba, per tant, més a prop del mallorquí que altres recepcions europees. En segon lloc, alguns dels ibèrics podrien haver tingut en compte textos lul·lians escrits en català i, finalment, és únicament en aquest àmbit que podem parlar d'una recepció *literària* i no filosòfica o metodològica de Llull, petita, però real.

Per acabar de presentar aquest important volum, no es pot esquivar la 'questione della lingua'. *Ramon Lull as a Vernacular Writer* s'ha publicat en anglès a l'editorial hispanòfila londinenca Tamesis i, segons el pròleg, la versió anglesa del text en gran mesura va a càrrec de Robert D. Hughes, les tries estilístiques del qual tenen certament caràcter propi. Pel que sembla, per ara no se'n preveu treure cap versió en català. Amb aquesta maniobra, la tria de l'anglès com a nova *lingua franca* del lul·lisme internacional queda consagrada, ja que dels tres volums esmentats al principi d'aquesta ressenya, només el d'Anthony Bonner està disponible en català. Certament és una situació que continua essent altament discutible i que rau en la voluntat del lul·lisme actual, per altra banda molt justificada, de presentar-se com una branca més dels estudis medievals europeus. Els tres autors d'aquest llibre, tanmateix, representen tres generacions acadèmiques i formen el nucli dur dels estudis lul·lians a la Universitat de Barcelona. Curiosament,

quan vulguem citar la seva introducció al lul·lisme vernacle, no ho podem fer en català. Un altre aspecte: per classificar la mena de llibre que és *Ramon Llull as a Vernacular Writer*, podem preguntar-nos cap a quin públic està orientat. Per una banda, els autors es dirigeixen a un públic amb un interès sostingut per a les qüestions de fonologia contrastiva occitanocatalana medieval i per la codicologia dels textos vulgars. Per altra banda, no pressuposen cap coneixement del català i han fet traduir fins i tot noms i títols. Potser aquest descompensament indica que la versió anglesa del llibre –per altra banda, absolutament necessària– podria haver estat més succincta, i que la catalana encara s’hauria de fer. En sentit invers, és de lloar que en principi els noms i les citacions vagin sempre acompanyats de la seva versió original. A vegades, però, la trobem a faltar, com és ara el cas amb el nom del personatge al·legòric “Little-do-I-Care” (p. 117) del *Blaquerna*, de qui el lector catalanoparlant haurà de fer sol l’esforç de recordar-se si el nom original podria haver estat *Poc-m’ho-preu* o potser *Tant-se-me’n-fa*. Bromes apart, la tria lingüística de l’anglès està intencionada per recordar, i amb molta raó, a la comunitat internacional de medievalistes que Ramon Llull no és únicament un tardoescolàstic llatí, sinó que és imprescindible la seva dimensió vernacle per a un coneixement adequat del personatge i la seva obra. Si en un context llatí, Llull és vist per contemporanis i investigadors com una peça estranya, menyspreada per alguns, un cop posat en un context vernacular perd gran part de l’estranyesa de la seva obra i el seu estil, adorats per molts i alhora tan vivament criticats fins als dies actuals.

Amb una última observació, voldríem recordar que el Llull vernacle no és sinònim de Llull literari. Com és sabut, Ramon es distingeix precisament per haver adaptat la llengua vernacle per a la ciència del seu temps. Tanmateix, les seves obres més literàries, com les novel·les *Blaquerna* i *Fèlix* o la poesia lírica, pesen molt més en el corpus català que no pas en el llatí; de manera que el Llull vernacle serà sempre també un Llull més marcadament literari que el Llull llatí. Malgrat això, el volum s’està de discutir els termes bàsics de literatura, ficció o poesia en l’obra de Llull. Potser la ‘literatura alternativa’ de Ramon Llull, terme propagat per Lola Badia ja en altres llocs, s’hauria merescut una presentació més detinguda per al públic internacional que el volum, tan justificadament, es vol guanyar. Sigui com sigui, aquest públic, a partir d’ara, no tindrà més excusa per no renovar la seva imatge de Llull i fer-ne un escriptor que s’ha de contemplar en el context on pertany. ■

■ Roger Friedlein, Ruhr-Universität Bochum, Romanisches Seminar, GB7, D-44780 Bochum, <roger.friedlein@rub.de>.